

”Vilken dag av ohyggliga närvsensationer”

Ur Anna Forsströms dagbok 1918

12/4 1918 kl ½ 8 e.m.

Staden är intagen. De röda vakterna har ersatts med vita. Tyskarna har kommit från sjösidan och hälsats med hurrarop och blommor av överklassare, stor- och småborgare och även av de enfaldigaste elementen ur arbetarklassen. Kanske pågår kampen ännu i enskilda delar av staden men utgången är i varje fall given. Det är blott de sista av de våra som slaktats ner. Jag gick ut vid femtiden, då jag ej hade ro att vara hemma och gärna ville sammanträffa med någon av vårt folk. Gevären och kulsprutorna hördes nu från stadens inre delar. Röda gardets vaktposter var försvunna från gatuhörnen. Då jag gått över Sandvikstorget sammanträffade jag med två arbetare, som talade svenska. På min förfrågan berättade de att fienden var vid Järnvägstorget, men påstod också att de kämpade längs Fredriksgatan. Enskilda skott hördes också smälla alldeles i närheten av oss. Folk stod i grupper vid portar och gatuhörn.

I den förnäma stadsdelen oppe på Rödbergen rörde förnämt folk sig glatt och otvunget ute. Skottväxlingen hördes dit mycket starkt, beroende antingen på bärggrunden eller på stridens närhet. Julle och Aina visste berätta att de vita redan på dagen begynt bekänna färg samt hållit vapenövningar. Likaså berättade de hur nu på eftermiddagen enskilda rödgardister blivit tagna och skjutna. Sådant torde också ha inträffat under min närvaro, små skottsallvor hördes upprepade gånger i närheten. Medan jag var där kom också de tyska krigsfartygen. Då jag efter någon timme sökte mig hem igen kom tyskarna marscherande opp längs Fabriksgatan, hälsade med hurrarop och blommor från balkongerna och av folkhoparna, som kantade gatorna. Nu var de röda

vakterna ersatta med vita. Skarp skottlossning hördes någonstans längre mot Brunnsparken. I hamnen vid Sandviken såg jag en rödgardist ligga skjuten. Tydligt också en gripen vaktpost. [...]

Och så har jag hela dagen tänkt på min älskade. Är hans tillflyktsort säker, var den nu sedan är? Överallt finns ju spioner och angivare. —

Vilken dag av ohyggliga närvsensationer även för den, som i likhet med mig endast på avstånd följt med förloppet. Också detta är alltså mänsklighet! [...]

O, att man ej hade gjort motstånd! Ansvaret för att så skedde vilar till stor del på ledningen. Hade den för manskapet klargjort ställningen och framhållit att det enda kloka var att lägga ner vapnen, så hade kanske mycken blodsutgjutelse kunnat undvikas och många liv skonats. Men dels har ledningen varit ansvarslös dels ha den varit dålig och sannolikt ej kunnat beräkna vad ett motstånd skulle bära. —

Revolutionen är alltså undertryckt. En vändning till de revolutionäras förmån är ju otänkbar, då en gång tyskarna står borgarna bi.

Hur dyrt måste Finland ska betala för den hjälpen? [...]

14/5 1918

[...] Att den borgerliga ”vedergällningen” skulle bli mild det hade vi ju ej hoppats på. Men den synes bli vida gräsligare än man ens kunnat drömma om. Man hade trott att det blodiga hämndbegäret skulle svalkas efter att de första dagarna ha sökt sig mättnad och att ett visst förnuft skulle finna gehör, att blodsoffer skulle sökas i ledningen så vitt man kunde få fatt på dem, men att ”den vilseförda massan”

UR ARKIVEN ◆ UR ARKIVEN ◆ UR ARKIVEN ◆ UR ARKIVEN ◆ UR ARKIVEN ◆ UR ARKIVEN ◆ UR ARKIVEN ◆ UR ARKIVEN ◆

Bakgrund: två röda röster

Anna Forsström föddes 1891, samma år som Erik Grotenfelt. Hon växte upp i ett helsingforsiskt arbetarhem och anslöt sig som 16-åring till den finlands-svenska arbetarrörelsen, där hon verkade som föreläsare och utbildare.

Hon arresterades 21 maj 1918 av de vita segerarna och hölls i närmare sex månader i Skatudens fängelse.

Efter frigivningen blev hon sekreterare för kultursektionen inom Finlands Svenska Arbetarförbund och assistent vid Arbetararkivet (Työväen Arkisto). 1925 gifte hon sig med K.H. Wiik, som hon i dagboken här intill kallar "min älskade". När han följande år blev partisekreterare övertog hon hans tjänst som ledare för arkivet.

Därifrån fick hon sparken 1941, uppenbarligen för att maken hade anslutit sig till partioppositionen ("sexlingarna"). Under kriget greps han på politiska grunder, förlorade sin hälsa i fängelset och dog 1946.

Efter kriget, 1946–48, deltog Anna Wiik i grundandet och utvecklandet av kommunistpartiets arkiv, senare Folkets Arkiv (Kansan Arkisto). Hon dog 1964 i Helsingfors.

Gunnar Mörn, född 1883 i Saltvik på Åland, verkade som sånglärare i folkskolorna i Åbo och ledde också körer. 1915 knöts han till vänstertidningen *Arbetet*, från 1916 som fast anställd. I april 1918 flydde han till Viborg, men greps och sattes i fångläger i Viborg och Ekenäs. Under kriget hade han inte burit vapen, men under rättegången anklagades han för sina texter i *Arbetet*, där han under olika signaturer hade angripit borgarna och prästerskapet. Han dömdes till döden och arkebuserades i september på Sveaborg (se nästa sida).

Det säger en del om stämningarna bland de vita 1918 att en finländsk publicist kunde avrättas för kåserier i en svenskspråkig lokaltidning.

TS

redan av klokhetskäl skulle slippa lindrigare ifrån saken. Men i stället för att svalkas synes hämndbegäret stegras med var dag som går. De borgerliga tidningarna ropar på blod och just genom den ensidiga opinionen, som av den skapas och upprätthålles, stegras törsten efter hämnd. Ännu torde många blodsoffer komma att krävas såväl bland ledningen som ur massan innan törsten släckts. De ohyggliga våldsdåd som i bygderna förövats och förövas av de sämsta elementen inom den röda kören – de som aldrig förstått revolutionens idé och aldrig med berättigande burit namnet socialdemokrat – bidrar i fruktansvärt hög grad att göra ställningen värre för sant och synnerligen av dem som haft något med revolutionen att göra. [...]

Dödsdomar kommer väl efter hand att verkställas landet runt allt efter det "rättskipningen" fullföljs, men gräsligare är att döden utan föregående rannsaking och dom drabbar många bland de fång-

na, som följd av den dåliga behandlingen. Redan nu lär en mängd dödsfall ha inträffat bland fångarna på Sveaborg till följd av svälten och umbärandena och sammanhopningen av en massa undernärda och orena människor utan att ens kunna sörja för frisk luft och en relativt snuggighet än mindre för mat, torde snart göra fästningsområdet till en veritabel smitthärd. Ohyran som torde vida överstiga fångarna i antal, skall väl sörja för att sjukdomarna förs vidare. [...]

Utdragen är tagna ur Anna Lindholms *Projekt Ines. Fem kvinnor i inbördeskriget* (Schildts & Söderströms 2015). I "*Märklig är nu världens gång*". *Kollektiv helsingforsdagbok 1917–1918* (Samu Nyström & Jörn Donner (red), S&S 2017) ingår några av Anna Forsströms dagboksanteckningar från fängelsetiden.

Ett cellhörn med halm, filt, säckväv, skrivdon. Ur Radioteaterns rekonstruktion av dödscellerna på Sveaborg 1918 (se s. 1–2). I en av dem inväntade publicisten Gunnar Mörn (se föregående sida) sin avrättning. — Texten nedan är ”faktion”, inte ett dokument, utan ett collage baserat på Möorns artiklar, brev och dagböcker, som Camilla Thelestam och Jessica Edén har sammanställt för installationen. — Inga brev eller anteckningar från Möorns sista dag i livet finns bevarade.

”Detta blir det sista jag skriver”

Sveaborg den 5 september 1918.

Detta blir det sista jag skriver, efter en vår och sommar av täta dagboksanteckningar.

Om en timme kommer jag att föras till Gustavsvärd, min lilla son kommer att bli faderlös och min älskade hustru Aja änka. Må de en dag kunna förlåta mig allt ont jag har vållat dem och må lille Kaj en dag förstå att hans far enbart ville gott.

Jag har aldrig ljugit, aldrig dödat. Det enda brott jag har gjort mig skyldig till är att ha kämpat för att de svensktalande arbetarna i Finland skall få ett drägligare liv.

Jag har velat att mänskligheten skall bli lyckligare och orättvisorna färre, fattigdomen och nöden mindre och bildningen allmännare och bättre.

Ingen människa är av naturen född till slav. Lidande och fattigdom är inte mera lockande för de

fattiga än för de rika. Den ekonomiska nöden är den bittraste – strängt taget den enda nöd – som existerar i världen. Ty det är fattigdom som ger upphov till allt annat elände, sjukdom till kropp och själ inberäknad.

Det klasskrig som river sönder vårt land kommer att sätta spår i generationer av finländare. Min förhoppning är ändå att det kommer en dag – må det så vara hundra år i framtiden – då varje finländare, oberoende av yrke eller titel, har samma rätt till mat, bildning och trygghet.

Om mina skrifter överlever censur och förstörelse finns det kanske en möjlighet att de en dag når människor i en mildare, godare och mera rättvis tid än den vi nu lever i.

Om så sker har mitt liv och min död inte varit förgäves.

Gunnar Mörn, kontor.